

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет менеджмент

***Кафедра публічного управління та адміністрування і міжнародної
економіки***

ОСНОВИ ТУРИЗМОЗНАВСТВА

методичні рекомендації
до виконання практичних занять і самостійної роботи для здобувачів вищої
освіти ступеня «Бакалавр» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ОПП «Туризм» спеціальності 242 «Туризм і рекреації» денної та заочної
форм здобуття вищої освіти

Миколаїв
2026

УДК 338.48
О-75

Друкується за рішенням науково-методичної комісії факультету менеджменту Миколаївського національного аграрного університету від протокол № 7 від 19.03. 2026 року.

Автори:

КЛЮЧНИК Альона – д-р екон. наук, професор, кафедри публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки, Миколаївський національний аграрний університет;

ГАЛУНЕЦЬ Наталія – старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки, Миколаївський національний аграрний університет.

Рецензенти:

ХРИСТЕНКО Ольга – канд. екон. наук, доцент, завідувач кафедри економіки підприємств, Миколаївський національний аграрний університет;

ТРАНЧЕНКО Людмила – д-р. екон. наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Уманський національний університет садівництва;

ЗМІСТ

Вступ	4
Практичне заняття № 1 - Сутність туризму як суспільного явища та еволюція світового туризму	6
Практичне заняття № 2 - Професійна діяльність у туристичній галузі: види туризму та туристичні ресурси	7
Практичне заняття № 3 - Туристсько-рекреаційні ресурси, їх класифікація та оцінка	9
Практичне заняття № 4 - Індустрія туризму та її структура.	12
Практичне заняття № 5 - Турпродукт, як комплекс туристичних послуг	13
Практичне заняття № 6 - Основні принципи формування туристичних маршрутів.	14
Практичне заняття № 7 – Організація туристичної діяльності	16
Практичне заняття № 8 - Ціноутворення в туризмі	17
Практичне заняття № 9 - Безпека туристичних подорожей.	19
Практичне заняття № 10 - Формування міжнародної туристської політики	21
Практичне заняття № 11 - Міжнародні, регіональні та національні показники розвитку туризму	22
Самостійна робота студентів з курсу.	25
Теми реферативних повідомлень	26
Питання самоконтролю	33
Питання до іспиту	34
Критерії оцінювання знань студента	36
Рекомендована література	38

ВСТУП

Сучасна індустрія туризму - одна з найбільш швидко прогресуючих галузей світового господарства, що можна розглядати і як самостійний вид економічної діяльності, і як міжгалузевий комплекс. Всебічне дослідження аспектів туризму є актуальною проблемою, яка обумовлена його багатогранністю та суспільною значущістю. Можна впевнено сказати, що туризм став однією із невід'ємних складових життєдіяльності людей у більшості країн світу, та є одним із найперспективніших напрямків соціально-економічної діяльності у XXI сторіччі. Варто також зазначити, що туристична діяльність ввійшла до найбільших експортних галузей світу та стала найрентабельнішою галуззю світової економіки, що визначає актуальність і практичну значимість проблеми та вимагає всебічного її вивчення.

Дисципліна «**Основи туризмознавства**» є обов'язковою навчальною дисципліною, що передбачена навчальним планом підготовки студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОПІ «Туризм» спеціальності 242 «Туризм і рекреації» денної та заочної форми навчання.

Дисципліна «**Основи туризмознавства**» викладатиметься з урахуванням найсучасніших інтерактивних методик.

Метою вивчення курсу є теоретична та практична підготовка здобувачів вищої освіти з наукових основ туризмознавства, формування знань, умінь і навичок в галузі туризмознавства, вивчення функцій туризму та передумов здійснення туристичної діяльності.

Об'єктом вивчення дисципліни виступають процеси, пов'язані з формуванням і розвитком туристичної сфери, а **предметом** – **основні** поняття туризмознавства, головні напрями розвитку сучасного вітчизняного і міжнародного туризму.

Завданнями курсу є :

- знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії туризму, організації туристичного процесу та туристичної діяльності суб'єктів ринку туристичних послуг, а також світоглядних та суміжних наук;
- знати і розуміти основні форми і види туризму, їх поділ;
- застосовувати у практичній діяльності принципи і методи організації та технології обслуговування туристів;
- організовувати процес обслуговування споживачів туристичних послуг на основі використання сучасних інформаційних, комунікаційних і сервісних технологій та дотримання стандартів якості і норм безпеки.
- формування у студентів знань та навичок, необхідних для організації туристичної діяльності, створення та організації роботи туристичного підприємства.

В результаті вивчення дисципліни здобувач вищої освіти повинен набути наступних компетентностей:

Інтегральна компетентність:

ІК. Здатність комплексно розв'язувати складні професійні задачі та практичні проблеми у сфері туризму і рекреації як в процесі навчання, так і в

процесі роботи, що передбачає застосування теорій і методів системи наук, які формують туризмознавство, і характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.

Спеціальні (фахові) компетентності:

ФК15. Знання та розуміння предметної області та розуміння специфіки професійної діяльності

ФК16. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях

ФК19. Розуміння сучасних тенденцій і регіональних пріоритетів розвитку туризму в цілому та окремих його форм і видів

Програмні результати навчання:

ПР02. Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії туризму, організації туристичного процесу та туристичної діяльності суб'єктів ринку туристичних послуг, а також світоглядних та суміжних наук.

ПР03. Знати і розуміти основні форми і види туризму, їх поділ.

ПР04. Пояснювати особливості організації рекреаційно- туристичного простору.

Практичне заняття № 1 - Сутність туризму як суспільного явища та еволюція світового туризму

Мета: ознайомити студентів зі структурою дисципліни, її місцем у підготовці фахівців, метою, предметом і завданнями вивчення, системою контролю знань та вимогами до підсумкової роботи; сформувати базове розуміння туризму як соціально-економічного явища, його принципів, тенденцій та розвитку.

Завдання 1. Дайте коротку відповідь питання:

1. Дайте визначення поняття туризму як виду економічної діяльності.
2. Дайте визначення поняття туризму як виду рекреації.
3. Дайте визначення поняття туризму як форми міграції населення.
4. Що таке туристична діяльність?
5. Туризм за визначенням Закону України „Про Туризм” та різних міжнародних організацій.
6. Початковий етап розвитку туризму. Становлення туристичного бізнесу.
7. Монополізація туристичної індустрії.
8. Історія розвитку туризму в Україні.
9. Поняття поліфункціональності туризму.
10. Поняття поліаспектності туризму.
11. Охарактеризуйте функції туризму.
12. Туризм як фактор стійкого розвитку

Завдання 2. Побудуйте порівняльну таблицю за зразком та проаналізуйте її:

Етапи розвитку світового туризму			Етапи розвитку туризму в Україні		
Назва етапу	Термін етапу	Характерні риси етапу	Назва етапу	Термін етапу	Характерні риси етапу

Висновок: _____

Завдання 3. Усвідомлення феномену туризму неможливе без висвітлення його основних функцій, які щільно переплетені і взаємопов'язані між собою. В таблиці 2 охарактеризуйте функції туризму.

Таблиця 2 Функції туризму

№ н/п	Функція	Характеристика
1	Економічна	
2	Рекреаційна	
3	Соціально-	

	культурна	
4	Екологічна	
5	Комунікативна	
6	Гуманітарна	

Завдання 4. На основі аналізу інформаційних та аналітичних джерел дайте відповіді на питання:

а) які спільні риси притаманні розвиткові світового туризму та туризму в Україні?;

б) які риси відрізняють розвиток туризму в Україні від світового туристичного процесу?

Завдання 5. Складання глосарію до теми 1. рекреація, туризм, фактори розвитку туризму, галузь, турист, туризмологія, подорож, мандрівник, туристська діяльність, туристська індустрія

Практичне заняття № 2 - Професійна діяльність у туристичній галузі: види туризму та туристичні ресурси

Мета: поглибити знання про класифікацію видів туризму та сформувати професійні компетентності щодо аналізу й систематизації туристичних ресурсів як основи для оцінки туристичного потенціалу територій та ефективної організації туристичної діяльності.

Завдання 1. Ознайомтеся з існуючими класифікаціями туризму та дайте критичний аналіз. Замалюйте схему «Класифікація туризму» (рис. 1 та рис. 2).

Завдання 2. Дайте коротку відповідь на питання:

1. Які основні функції виконують фахівці з туризму?
2. Розкрийте сутність та зміст професійної діяльності у туристичній галузі.
3. За якими ознаками класифікують туризм та які основні види туризму ви знаєте?
4. Що таке туристичні ресурси та які їх основні види?
5. Дайте визначення поняттю «природні туристичні ресурси».
6. Головні форми здійснення туристичної діяльності.
7. У чому полягає різниця між природними та антропогенними туристичними ресурсами?
8. Що таке клімат? Які різновиди кліматичних ресурсів Вам відомі?
9. Охарактеризуйте внутрішній туризм.
10. Охарактеризуйте міжнародний туризм

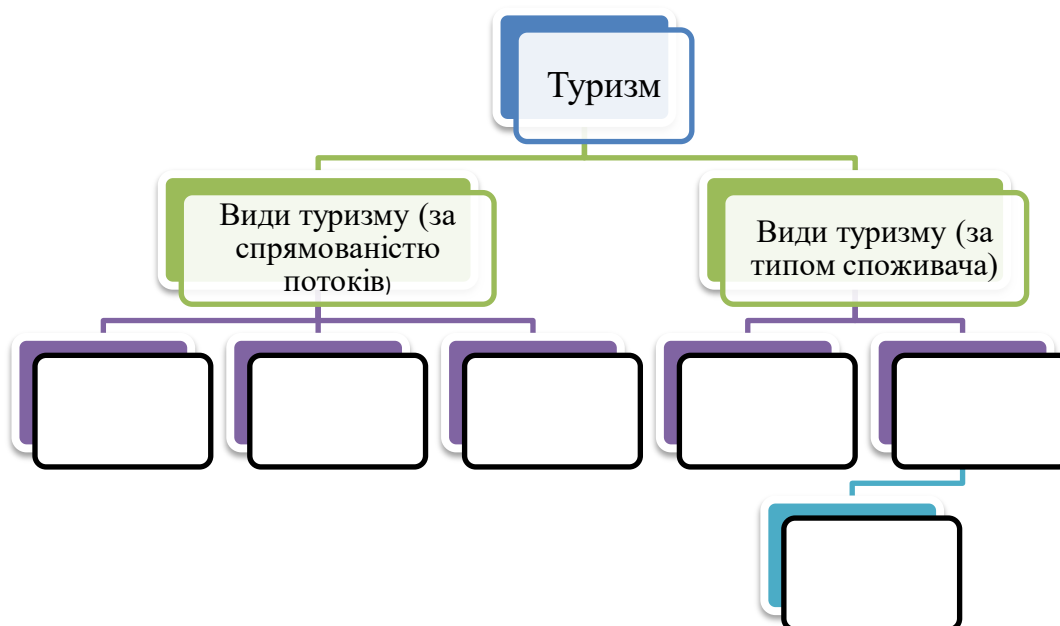

Рисунок 1 Класифікація туризму

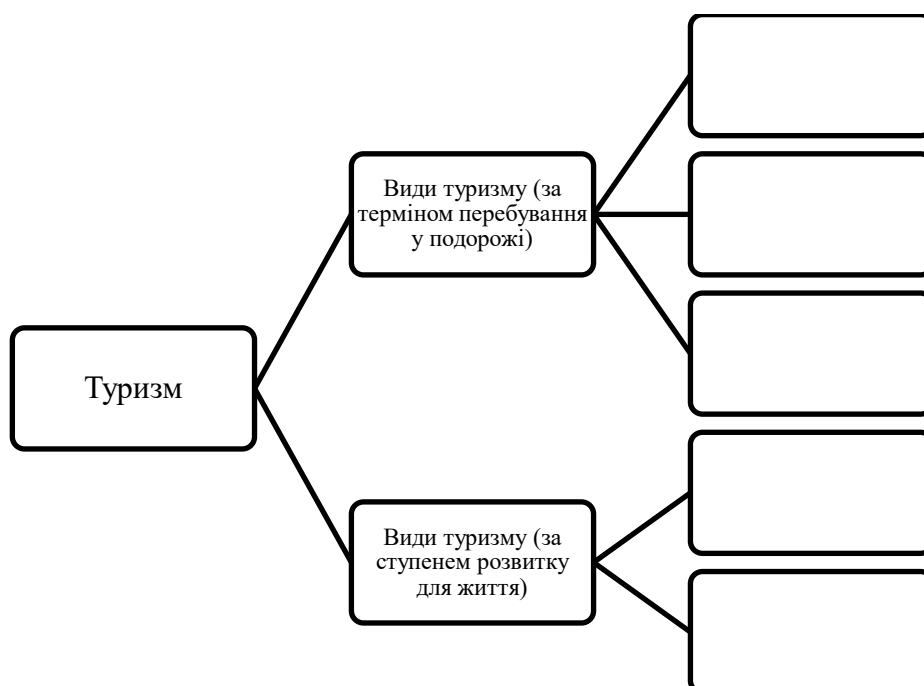

Рисунок 2 Класифікація туризму

Завдання 3. Які ресурси називаються археологічними?

Розкажіть про найпопулярніші археологічні пам'ятки України та іншої країни світу (країни не повторюються)

Завдання 4. Уявіть, що Ви — менеджер турфірми. Клієнт хоче відвідати гірську місцевість, але звичайний «рекреаційний туризм» йому не цікавий. Ваше завдання сформуванати для такого клієнта короткий перелік послуг (програму на 1 день) для цієї ж локації, але у трьох різних форматах:

1. Екстремальний туризм.

2. Екологічний туризм.
3. Діловий туризм.

Завдання 5. Опишіть алгоритм дій менеджера з туризму у ситуації, коли основний туристичний ресурс став тимчасово недоступним (наприклад, музей зачинено на реставрацію або погодні умови не дозволяють здійснити підйом у гори).

Питання для роздумів: Як зберегти лояльність клієнта та чим замінити втрачену вигоду, не змінюючи загальний вид туризму?

Завдання 6. За літературними джерелами та Інтернет-ресурсами опишіть один із замків розташованих в областях, що відносяться до Карпатського регіону. Чим цікавий даний замок? Коли і ким він був збудований? В якому стані знаходиться об'єкт на сучасному етапі? (замки не повторюються)

1. Олеський замок (Львівська область)
2. Підгорецький замок (Львівська область)
3. Свірзький замок (Львівська область)
4. Старосільський замок (Львівська область)
5. Золочівський замок (Львівська область)
6. Жовкіський замок (Львівська область)
7. Невицький замок (Закарпатська область)
8. Замок «Паланок» (Закарпатська область)
9. Сент-Міклош (Чинадіївський, Закарпатська область)
10. Палац Шенборнів (Закарпатська область)
11. Хотинська фортеця (Чернівецька область)

Завдання 7. Стратегічний атлас туристичних пріоритетів: студенти по групах мають презентувати перспективність розвитку в Україні наступних видів туризму: культурно-пізнавальний, пляжно-кліматичний, екологічний, релігійний, подійово-розважальний, діловий, лікувально-оздоровчий, активний (спортивний, гірськолижний)

Практичне заняття № 3 - Туристсько-рекреаційні ресурси, їх класифікація та оцінка

Мета: аналіз сутності понять «рекреаційні», «туристичні», «туристсько-рекреаційні» ресурси, характеристика видів туристсько-рекреаційних ресурсів.

Завдання 1. Дайте відповідь на питання:

1. Дайте визначення понять «туристичні» та «рекреаційні» ресурси?
2. Назвіть спільні та відмінні риси рекреації та туризму.
3. Які виділяють природно-кліматичні класи комфортності? Наведіть приклади.

4. Розкрийте сутність поняття «туристсько-рекреаційний потенціал території. Назвіть складові туристсько-рекреаційного потенціалу регіону (за Вашим вибором).

5. Які туристичні ресурси називаються подієвими? Які виділяють подієві туристичні ресурси за тематикою? Наведіть приклади.

6. Назвіть кількісні та якісні характеристики туристсько-рекреаційних ресурсів.

7. Які туристичні ресурси називаються родієвими? Наведіть приклади.

8. Розкрийте сутність психолого-естетичної, технологічної, грошової, медико-біологічної, кадастрової та бальної оцінки туристсько-рекреаційних ресурсів.

9. Назвіть основні характеристики туристсько-рекреаційних ресурсів.

10. Що таке суперточка-тур? Наведіть приклади.

11. Охарактеризуйте класифікацію туристсько-рекреаційних ресурсів за І. В. Смалем.

12. Які фактори відіграють провідну роль у розвитку рекреації і туризму?

Завдання 2. За літературними джерелами, Інтернет-ресурсами дайте характеристику організації та проведення водних сплавів, рафтингу на прикладі чотирьох популярних в водному туризмі річок України. Заповніть таблицю та зробіть висновок, щодо особливостей розвитку рекреаційного туризму в межах річок України.

Таблиця 1 Приклади організації сплавів на річках України

Назва річки	Коротка гідрологічна характеристика річки	Сезон організації сплавів	Ділянки, що використовуються для організації сплавів, їх протяжність, атрактивність*	Приклади турфірм, громадських організацій, що організують сплави

* **Атрактивність** (від лат. *attrahere* - приваблює) - 1) характеристика туру, в якому ділова програма поєднується з відпочинком або розвагами; 2) важлива властивість туристичних ресурсів, що свідчить про їх рекреаційні цінності.

Завдання 3. Відповідно до наведеного переліку питань, опишіть види туристсько-рекреаційних ресурсів. Завдання виконується за варіантом

Питання, які потрібно розкрити:

1. Описати один із видів туристсько-рекреаційних ресурсів.

2. Навести приклади їх використання в туристсько-рекреаційній діяльності окремих країн.

3. Виявити проблеми та визначити перспективи використання даного виду туристсько-рекреаційних ресурсів у туристичній та рекреаційній діяльності.

4. Підготувати доповідь та презентацію з відеороликами.

I. Туристсько-рекреаційні ресурси природного походження:

1.1. Ландшафти (каньйони, водоспади, провалля, кратери вулканів тощо).

1.2. Морські та океанічні узбережжя, найкращі місця для дайвінгу.

1.3. Озера та річки як об'єкти рекреації, пляжно-курортного відпочинку.

1.4. Гірські системи та гірськолижні курорти.

1.5. Геоморфологічні об'єкти (карстові печери, коралові рифи, відслонення гірських порід).

1.6. Бальнеологічні ресурси та курорти світового значення.

II. Природно-антропогенні туристсько-рекреаційні ресурси

2.1. Національні природні парки.

2.2. Природні та біосферні заповідники, заказники та пам'ятки природи.

2.3. Дендропарки, ботанічні сади, зоопарки.

III. Суспільні туристсько-рекреаційні ресурси:

3.1. Археологічні ресурси (давні міста цивілізацій).

3.2. Музеї світового значення.

3.3. Парки культури та відпочинку.

3.4. Нестандартні пам'ятники.

3.5. Готелі та ресторани.

3.6. Кладовища та місця масової загибелі людей як об'єкти «мрачного» туризму.

3.7. Торговельно-розважальні центри як об'єкти шопінг-туризму.

3.8. Технічні споруди, нестандартні будівлі як об'єкти індустріального туризму.

3.9. Центри паломництва християн, мусульман та буддистів як об'єкти релігійного туризму.

VI. Події туристичні ресурси

4.1. Гастрономічні фестивалі.

4.2. Карнавали, театралізовані шоу, національні свята.

4.3. Спортивні змагання та фестивалі.

4.4. Музичні конкурси, кінофестивалі, фольклорні обряди.

4.5. Аукціони, покази мод, політичні та економічні форуми.

Завдання 4. За допомогою сайту Міністерства культури України (<http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk>) дослідіть наявні в Україні музеї та заповідники. Які з перелічених музеїв та заповідників розташовані у Вашій області та користуються найбільшою популярністю серед туристів. Дайте їх коротку характеристику.

Завдання 5. Складіть словник ключових понять та термінів: географічний образ, види географічного образу території, імідж, імідж країни, властивості туристичного іміджу, функції туристичного іміджу, позитивний імідж, слабо виражений імідж, занадто традиційний імідж, суперечливий імідж, змішаний імідж, надмірно привабливий імідж, негативний імідж, алгоритм створення іміджу країни, бренд країни, етапи створення бренду країни чи регіону, туристичний бренд, типи туристичних брендів, механізми реалізації іміджевої політики країни.

Практичне заняття № 4 - Індустрія туризму та її структура.

Мета: формування системного розуміння сутності, складових та функціонування індустрії туризму, а також розвиток практичних навичок аналізу, моделювання та застосування знань у професійній діяльності.

Завдання 1. Дайте відповідь на питання:

1. Що таке індустрія туризму та які її основні ознаки?
2. Які структурні елементи входять до складу індустрії туризму?
3. У чому полягає роль туристичної індустрії в сучасній економіці?
4. Які функції виконують основні суб'єкти туристичної діяльності (туроператори, турагенти, готелі, перевізники)?
5. Що таке туристичний продукт і які його складові?
6. Які особливості туристичних послуг як економічної категорії?
7. У чому полягає взаємозв'язок між елементами індустрії туризму?
8. Яку роль відіграє туристична інфраструктура у розвитку туризму?
9. Які фактори впливають на формування та розвиток індустрії туризму?
10. Які сучасні тенденції розвитку індустрії туризму (цифровізація, глобалізація, сталий розвиток)?

Завдання 2. Побудова ментальної карти «Екосистема туризму»: за допомогою графічних редакторів або паперових носіїв, побудуйте розгорнуту структуру індустрії туризму. **Виділіть основні сектори:** сектор розміщення, транспортний сектор, сектор харчування, посередницьку ланку (туроператори/турагенти), атракції та державне регулювання.

Для кожного сектора наведіть по 2-3 приклади конкретних підприємств вашого регіону або України.

Завдання 3. Охарактеризуйте таких суб'єктів туристичної індустрії: туроператор, турагент, готель, перевізник. Визначте їх функції та роль у формуванні туристичного продукту. Відповідь оформіть у вигляді таблиці:

Таблиця. Характеристика суб'єктів туристичної індустрії

№	Суб'єкт	Функції	Послуги

Завдання 4. Розподіліть запропоновані підприємства за секторами індустрії туризму наведенні в таблиці.

Таблиця. Сектори індустрії туризму

Сектор розміщення	Сектор харчування	Транспортний сектор	Сектор дозвілля та атракцій	Посередницький сектор

Підприємства: тематичні парки, турагенти, готелі, залізниця, хостели, кейтеринг, санаторії, кафе, кемпінги, авіакомпанії, онлайн-платформи бронювання, ресторани, національні парки, туроператори, музеї, прокат авто.

Завдання 5. На прикладі будь-якого регіону України проаналізуйте туристичну індустрію та визначити її структуру, оцінити сильні та слабкі сторони.

Завдання 6. Складіть словник ключових понять та термінів: індустрія туризму, туристичний продукт, туристична послуга, туроператор, турагент, туристична інфраструктура, суб'єкти туристичної діяльності, туристичний ринок, індустрія гостинності, маркетинг у туризмі.

Практичне заняття № 5 - Турпродукт, як комплекс туристичних послуг

Мета: Ознайомитись особливостями тур продуктів, розглянути його складові та принципи формування (виробництва), вміти охарактеризувати послуги як специфічного виду товару.

Завдання 1. Дайте коротку відповідь на питання:

1. Що собою являє послуга? Охарактеризуйте функції сфери послуг.
2. Що таке туристичний продукт? Що являє собою процес виробництва туристичного продукту?
3. Які спеціалізовані підприємства об'єднує індустрія туризму?
4. Чи тотожні поняття тур і туристичний продукт?
5. За якими критеріями класифікують тури? Дайте коротку ротку характеристику найпопулярніших турів
6. Що є предметом обміну на туристичному ринку?
7. Що таке туристична послуга? Які її особливості?
8. Охарактеризуйте технологію розробки нового туру.

9. Як оцінюють ефективність туристичного маршруту після його реалізації?

10. Які помилки найчастіше допускають при створенні туристичних маршрутів і як їх уникнути?

Завдання 2. На основі отриманих від викладача туристичних об'єктів певного регіону, складіть три варіанти з'єднання цих об'єктів, що демонструють різні типи траєкторій:

1. **Лінійний** (початок і кінець у різних точках).
2. **Радіальний** (базування в одному готелі з щоденними виїздами та поверненням).
3. **Кільцевий** (початок і кінець в одній точці, але шлях не повторюється).

Додатково обґрунтуйте, який з варіантів буде найдешевшим для туриста з точки зору логістики.

Завдання 3. На прикладі одноденного пішохідного маршруту історичним центром міста, складіть погодинний план-графік (таймінг) з урахуванням таких нормативів:

- середня швидкість групи: 3-4 км/год.
- огляд одного об'єкта: 15–20 хв.
- обідня перерва: 1 година.
- «Технологічні паузи» (відпочинок, санітарні зупинки): 10 хв кожні 2 години.

Відповідь оформіть у вигляді таблиця з вказанням часу прибуття/відбуття та тривалості переходів.

Завдання 4. Використовуючи один і той самий набір ресурсів, розробіть два принципово різні маршрути:

1. Для активної молоді (акцент на драйв, нічні переїзди або екстремальні локації).

2. Для інклюзивної групи / людей похилого віку (акцент на комфорт, доступність об'єктів, відсутність різких підйомів, наявність медичних пунктів).

Додатково обґрунтуйте вибір засобів розміщення та транспорту для кожної групи.

Завдання 5. Кейс-метод. Ви запустили 5-денний автобусний тур. На 2-й день з'ясується, що ключовий об'єкт маршруту закритий через форс-мажор (негода, ремонтні роботи). Повернення коштів неможливе, група вже в дорозі.

Визначте:

1. Протягом 20 хвилин знайдіть альтернативний об'єкт-замінник у радіусі 50 км.

2. Перерахуйте логістику (як зміниться пробіг автобуса та час прибуття в готель).

3. Сформулюйте «скрипт» (текст) для гіда, як правильно презентувати цю зміну туристам, щоб вони не відчули погіршення якості туру.

Завдання 6. Розподіліться на групи (по 4 студента) створіть концепцію нового туристичного маршруту, який може конкурувати на національному або міжнародному рівні. **Вкажіть:**

- туристичні ресурси, що будуть задіяні;
- цільову аудиторію;
- види туризму, які охоплює маршрут;
- маркетингову стратегію просування.

Форма подання: оформіть результат у вигляді презентації (слайди PowerPoint або аналогічний формат).

Практичне заняття № 7 – Організація туристичної діяльності.

Мета: сформувати у студентів знання та практичні навички щодо організації туристичної діяльності, включаючи планування, координацію, управління туристичними послугами та оцінку ефективності діяльності туристичних підприємств.

Завдання 1. Дайте відповідь на питання:

1. Що таке організація туристичної діяльності і які її основні етапи?
2. Які основні види туристичних послуг існують?
3. У чому різниця між туристичним агентством та туроператором?
4. Які фактори потрібно враховувати при плануванні туристичної подорожі?
5. Що таке логістика туристичного маршруту і чому вона важлива?
6. Які завдання виконує організаційна структура туристичного агентства?
7. Які методи можна використовувати для оцінки ефективності туристичної діяльності?
8. Як забезпечити якість обслуговування туристів на всіх етапах подорожі?
9. Яку роль відіграє маркетинг у туристичній діяльності?
10. Які помилки найчастіше зустрічаються при організації туристичних послуг і як їх уникнути?

Завдання 2. Користуючись Законом України «Про туризм», проведіть порівняльний аналіз туроператора та турагента. Відповідь оформіть у вигляді таблиці.

Таблиця. Основні характеристики туроператора та турагента

№	Показник	Туроператор	Турагент
1.	Право на створення турпродукту		
2.	Розмір фінансового забезпечення (банківська гарантія)		
4.	Основний вид доходу		
5.	Відповідальність перед туристом		

Завдання 3. З наведеного переліку туристичних послуг розподіліть їх за категоріями: основні, додаткові та супутні послуги. **Обґрунтуйте** свій вибір.

Туристичні послуги: оздоровчі процедури, транспортне перевезення, супровід та переклад, розважальні заходи, проживання в готелі, продаж сувенірів та місцевих товарів, страхування туристів, екскурсійне обслуговування, харчування у рамках турпакета, візова підтримка та оформлення документів.

Завдання 4. «Договірна робота»: складіть перелік із 5 обов'язкових пунктів, які мають бути в договорі з туристом згідно зі статтею 20 Закону «Про туризм» та визначте, які документи, окрім договору, ви зобов'язані видати туристу перед поїздкою пояснивши призначення кожного.

Завдання 5. Створіть організаційну структуру вашого агентства, визначте мінімальний штат агентства та розподіліть функціональні обов'язки. Опишіть, як забезпечити ефективну координацію та обслуговування туристів.

Завдання 6. Проаналізуйте роботу існуючого туристичного агентства. Визначте сильні та слабкі сторони, дайте рекомендації щодо покращення організації послуг та ефективності його роботи.

Практичне заняття № 8 - Ціноутворення в туризмі

Мета: сформувані у здобувачів освіти практичні навички визначення вартості туристичного продукту, аналізу факторів ціноутворення, розрахунку ціни туру з урахуванням витрат, попиту, конкуренції та рентабельності, а також уміння обґрунтовувати цінову політику туристичного підприємства.

Завдання 1. Дайте відповідь на питання:

1. Що таке ціна туристичного продукту та з яких елементів вона складається?
2. Чим відрізняється собівартість туру від його ринкової ціни?

3. Які основні витрати враховуються при формуванні ціни туристичного продукту?
4. Які фактори найбільше впливають на ціноутворення в туризмі?
5. Як сезонність впливає на рівень цін у туристичній сфері?
6. У чому сутність поняття «рентабельність туристичного продукту»?
7. Які методи ціноутворення використовуються в туристичній діяльності?
8. Що таке конкурентне ціноутворення та коли його доцільно застосовувати?
9. Яким чином попит і пропозиція впливають на встановлення ціни туру?
10. Які цінові стратегії застосовують туристичні підприємства і в чому їх особливості?

Завдання 2. Розрахунок базової вартості туристичного продукту.

Туроператор формує тижневий тур до Карпат для групи з 10 осіб.

Вхідні дані: Проживання – 1200 грн/ніч. Харчування – 600 грн/день. Транспорт – 800 грн (в обидві сторони). Екскурсії – 500 грн. Адміністративні витрати – 10% від суми прямих витрат

Завдання: 1. Обчислити загальну собівартість туру.

2. Визначити собівартість на 1 особу.

Завдання 3. Проаналізуйте фактори, що впливають на ціну туристичного продукту. Відповідь оформіть у вигляді таблиці.

Таблиця. Аналіз факторів ціноутворення

№	Фактор	Тип (зовнішній/ внутрішній)	Вплив на ціну
1	Попит		
2	Сезонність		
3	Конкуренція		
4	Витрати		

Висновок:

Завдання 4. Визначення ціни з урахуванням агентської винагороди.

Вхідні дані: Туроператор встановив ціну на пакетний тур до Єгипту у розмірі 24 000 грн. Ця ціна включає ПДВ (для суб'єктів, що є платниками) та розрахована на кінцевого споживача. Турагентство-партнер реалізує цей тур. Агентська комісія складає 10%. Турагентство вирішило надати клієнту додаткову знижку 3% за рахунок своєї комісії.

Завдання: 1. Визначте суму, яку турагентство має перерахувати туроператору.

2. Розрахуйте чистий прибуток турагентства після надання знижки клієнту.

Завдання 5. Вибір та обґрунтування стратегії виходу на ринок.

Вхідні дані: Новий апарт-готель «Морська зірка» відкривається в курортній зоні Коблево. Готель має 30 номерів з кухнями, сучасним дизайном та власним басейном. На ринку вже працюють два основних конкуренти:

1. Готель «Петро»: Старий фонд, низькі ціни, постійні клієнти (бюджетний сегмент).

2. Grand Resort: Преміум-клас, дуже високі ціни, величезний перелік послуг (VIP-сегмент).

Ваші розрахункові витрати на утримання одного номера складають 1 200 грн/доба. Середня ринкова ціна на схожі апартаменти — 1800-2200 грн/доба.

Готель відкривається 1 червня (початок сезону). Керівництво розглядає **три варіанти цінової стратегії:**

1. Стратегія «Проникнення»: Встановити ціну 1 400 грн, щоб швидко заповнити готель та переманити клієнтів у конкурентів.

2. Стратегія «Зняття вершків»: Встановити ціну 2 800 грн, акцентуючи на ексклюзивності, новому ремонті та приватності.

3. Стратегія «Слідування за лідером»: Встановити ціну 2 000 грн, як у більшості середніх готелів регіону.

Завдання: 1. Опишіть по одному головному ризику для кожної зі стратегій у контексті туристичного ринку.

2. Яку стратегію ви б порадили обрати готелю на перший місяць роботи? Аргументуйте свою відповідь (врахуйте необхідність формування відгуків та окупність).

3. Запропонуйте варіант «пакетної ціни» (Price Bundling), який дозволив би підвищити вартість номера, не відлякуючи клієнтів високою ціною (наприклад: проживання + сніданок + трансфер).

4. Обчисліть очікуваний операційний прибуток за червень при обранні стратегії «Слідування за лідером» (2 000 грн), якщо прогнозована заповнюваність складе 70%.

Практичне заняття № 9 - Безпека туристичних подорожей.

Мета: здобуття теоретичних знань і практичних навичок, необхідними для створення безпечних умов подорожей; навчитися визначати та класифікувати ризики.

Завдання 1. Дайте відповідь на питання:

1. Що таке безпека туристичних подорожей та які її основні складові?
2. Які види ризиків можуть виникати під час туристичних подорожей (природні, техногенні, соціальні, медичні)?

3. Які міжнародні організації регулюють питання безпеки туризму та які їхні функції?

4. Проаналізуйте вплив політичної нестабільності на безпеку туристичних подорожей.

5. Яку роль відіграє страхування у забезпеченні безпеки туристів?
6. Як пандемії та глобальні захворювання впливають на організацію туристичних поїздок?
7. Які заходи повинен вжити турист перед поїздкою для забезпечення власної безпеки?
8. Які дії повинен здійснити туроператор у разі виникнення надзвичайної ситуації з туристами?
9. Розробіть алгоритм дій туриста у випадку втрати документів за кордоном.
10. Оцініть рівень безпеки конкретної туристичної дестинації (на вибір) та запропонуйте рекомендації щодо мінімізації ризиків для туристів.

Завдання 2. Оберіть одну країну (наприклад, Єгипет, Туреччину, Ісландію або Мексику). Користуючись ресурсами МЗС України та міжнародними індексами (Global Peace Index, Riskline), проаналізуйте:

1. Політичну стабільність та рівень злочинності в країні.
2. Епідеміологічну ситуацію та вимоги до вакцинації в країні.
3. Природні загрози (сейсмічна активність, сезон штормів) в країні.
4. Специфіку місцевого законодавства (культурні табу, релігійні обмеження) в країні.
5. Транспортну безпеку в країні.

Відповідь оформіть у вигляді таблиці та сформулюйте рекомендації для туристів.

Завдання 3. На прикладі 2-3 -ох страхових програм для туристів визначте, що входить у страхове покриття, винятки зі страхування, алгоритм дій при страховому випадку. Виберіть та обґрунтуйте вибір оптимальної програми.

Відповідь оформіть у вигляді порівняльної таблиці та зробіть висновки.

Завдання 4. «Кейс-стаді: SOS у подорожі»:

Ситуація 1. Під час автобусного туру в Європі у туриста викрали сумку з усіма документами та грошима. Ваші дії як керівника групи?

Ситуація 2. Під час пішохідного походу в Карпатах учасник отримав травму ноги, а зв'язок відсутній. Розробіть план евакуації.

Ситуація 3. У готелі в Туреччині стався масовий харчовий отруйний інцидент серед вашої групи.

Завдання 5. Складіть словник ключових понять та термінів: туристичний ризик, ризик-менеджмент у туризмі, надзвичайна ситуація, страхування туристів, страховий випадок, асистанс, безпека транспортування туристів, інформаційна безпека туриста, кіберзагрози у туризмі, туристичне шахрайство, епідеміологічна безпека, санітарно-гігієнічні умови, політична

безпека, криміногенна ситуація, форс-мажорні обставини, евакуація туристів, консульська допомога, чек-лист безпеки туриста.

Практичне заняття № 10 - Формування міжнародної туристської політики

Мета: проведення аналізу основних тематичних напрямів роботи UNWTO; проведення аналізу основних тенденцій розвитку міжнародного туризму в світі; ознайомитися з туристичними організаціями світу

Завдання 1. Дайте відповідь на питання:

1. Що таке міжнародна туристська політика та які її основні цілі?
2. Які суб'єкти беруть участь у формуванні міжнародної туристської політики?
3. Яку роль відіграють міжнародні організації у розвитку туризму?
4. Які основні інструменти реалізації міжнародної туристської політики?
5. У чому полягає значення державного регулювання у сфері туризму?
6. Які фактори впливають на формування туристської політики на міжнародному рівні?
7. Як глобалізація впливає на розвиток міжнародного туризму?
8. Які принципи лежать в основі сталого розвитку туризму?
9. Які проблеми виникають у процесі формування міжнародної туристської політики?
10. Яким чином міжнародна туристська політика впливає на розвиток національної економіки?

Завдання 2. Користуючись офіційними інформаційними ресурсами UNWTO, ознайомтесь із:

- Місце знаходження штаб квартири;
- структура управління UNWTO;
- країни-члени UNWTO;
- основні програми та діяльність

Завдання 3. За допомогою статистичного щорічника UNWTO Tourism Highlights провести аналіз розвитку туризму за останні три роки в цілому у світі та визначити внесок України у загальносвітові показники:

- визначити показники абсолютного приросту, темпи зростання міжнародних туристських прибуттів для кожної країни (за вибором студента)
- визначити внесок країни у розвиток міжнародного туризму по регіонам та світу в цілому. Для цього розрахуйте показники питомої ваги;
- визначте основні тенденції, що характеризують рівень розвитку міжнародного в'їзного туризму у країні за останні 10 років

Завдання 4. Визначити яку тематичну спрямованість по роках святкування Всесвітнього дня туризму. Відповідь оформлює у вигляді таблиці.

Таблиця. Тематика Всесвітнього дня туризму

№ п/н	Рік святкування	Тематика святкування	Характеристика святкування

Завдання 5. На основі опрацювання спеціалізованої літератури та пошуку інформації у середовищі Internet. Ознайомитись із наступними міжнародними документами та наведіть їх коротку характеристику у довільній формі:

1. Конвенція про контракт на подорож (1979р.);
2. Директива ЄЕС «Із захисту споживачів у сфері туризму» (1990р.);
3. Директива ЄЕС «Про подорожі, відпустки та поїздки» (1995р.);
4. Міжнародна конвенція по контрактах між власниками готельних підприємств і організаторів подорожей (1970р.);
5. Кодекс відносин між готелями та турагентствами (1993р.);
6. «Інструкція про порядок оформлення ваучера на надання туристичних послуг та його використання».

Завдання 6. Складіть словник ключових понять та термінів: туристична політика держави, міжнародні туристичні організації, туристична дипломатія, візова політика, міжнародні туристичні стандарти, туристичне регулювання.

Практичне заняття № 11 - Міжнародні, регіональні та національні показники розвитку туризму

Мета: сформувати у здобувачів освіти знання про систему міжнародних, національних і регіональних показників розвитку туризму, навчити аналізувати туристичні потоки, доходи від туризму, оцінювати внесок галузі в економіку та розвивати навички порівняльного аналізу туристичних показників різних країн і регіонів.

Завдання 1. Дайте відповідь на питання:

1. Що таке показники розвитку туризму та яку роль вони відіграють в аналізі галузі?
2. Які основні показники використовуються для оцінки міжнародного туризму?
3. У чому полягає різниця між міжнародним і внутрішнім туризмом?
4. Що таке туристичний потік і як він вимірюється?

5. Які показники характеризують економічну ефективність туризму?
6. Як визначаються доходи від туристичної діяльності?
7. Які показники застосовуються для оцінки розвитку туризму на регіональному рівні?
8. Яким чином туризм впливає на валовий внутрішній продукт (ВВП) країни?
9. Які фактори впливають на зміну туристичних потоків у світі?
10. Чому важливо аналізувати туристичні показники для формування державної політики у сфері туризму?

Завдання 2. Країна N за останній рік продемонструвала зростання кількості міжнародних прибуттів на **15%**. Проте загальні надходження від туризму (у валюті) знизилися на **5%**, а середня тривалість перебування туриста скоротилася з 5,2 до 3,8 дня.

Завдання:

1. Поясніть, чому кількість туристів зростає, а доходи падають? (Висуньте мінімум 3 гіпотези: зміна сегментації, девальвація, транзитний туризм тощо).
2. Які додаткові показники (міжнародні чи національні) вам потрібні, щоб підтвердити ваші гіпотези?
3. Запропонуйте 2 управлінські рішення для покращення якості турпоточку (збільшення витрат на одного туриста).

Завдання 3. Уявіть, що Ви — консультант з туризму. Дві сусідні територіальні громади (ТГ) сперечаються, хто з них успішніший у туризмі.

- **Громада А:** Має 100 000 відвідувачів на рік, переважно це молодь, що приїжджає на фестиваль (витрати — 400 грн/особа).
- **Громада Б:** Має лише 10 000 відвідувачів, але це пацієнти бальнеологічних санаторіїв, що живуть там 14 днів (витрати — 2500 грн/доба).

Завдання:

1. Розрахуйте сумарний економічний ефект для обох громад.
2. Який показник (кількісний чи якісний) є більш пріоритетним для стратегічного планування розвитку цих територій?
3. Оцініть навантаження на інфраструктуру (показник туристичної щільності) для обох випадків.

Завдання 4. Країну відвідало 2 млн туристів, середні витрати одного туриста — 500 дол. США.

Завдання: 1. Розрахуйте загальні надходження від туризму.

2. Визначте, як зміняться надходження, якщо кількість туристів зросте на 10%.
3. Зробіть висновок щодо значення туристичних потоків для економіки.

Завдання 5. Порівняйте розвиток туризму в Україні та будь-якій країні ЄС (на вибір). Визначте основні причини відмінностей. Зробіть висновок.

Проаналізуйте такі показники:

1. Туристичні потоки.
2. Доходи від туризму.
3. Популярність туристичних напрямів.

Завдання 6. Ділова гра: «Засідання Регіональної ради з туризму»

Мета гри: Розробити спільний план заходів, щоб перетворити «екскурсанта» на "туриста" (збільшити показник ліжко-діб). Кожна роль повинна захистити свої інтереси.

Сценарій: Регіон отримав дані, що кількість екскурсантів (одноденних відвідувачів) у 4 рази перевищує кількість туристів (тих, хто ночує).

Ролі для студентів:

Аналітик-статистик: презентує цифри (завантаженість готелів, податкові надходження).

Голова готельної асоціації: скаржиться на низький RevPAR (дохід на номер) при високій заповнюваності.

Представник Міністерства фінансів: вимагає збільшення частки туризму у ВВП регіону.

Представник ТІЦ (Туристично-інформаційного центру): звітує про зростання відвідуваності локальних муніципальних музеїв.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ З КУРСУ.

Самостійна робота є невід’ємною складовою опанування дисципліни «Основи туризмознавства». Вона спрямована на поглиблення теоретичних знань, розвиток аналітичного мислення та підготовку здобувачів до розв’язання практичних завдань у сфері туризму і рекреації.

У процесі самостійної підготовки здобувачі вищої освіти:

- опрацьовують теоретичну базу, вивчають лекційний матеріал, засвоюють професійну термінологію та рекомендовану наукову літературу;
- аналізують світовий досвід, досліджуючи кейси функціонування туристичних дестинацій, підприємств індустрії гостинності та стратегії міжнародних організацій;
- виконують індивідуальні завдання, оцінюють туристичний потенціал територій, проводять моніторинг статистичних даних та розробляють мініпроекти у вигляді маршрутів, екскурсійних програм або тематичних турів;
- використовують цифрові ресурси, проходять тестування у системі Moodle та переглядають профільні вебінари й онлайн-лекції зі сталого розвитку й інновацій у галузі.

Окремим видом СРС є підготовка та презентація реферативної доповіді. Цей вид роботи розвиває навички наукового пошуку, систематизації фактичного матеріалу та публічної аргументації висновків.

Порядок виконання:

1. Вибір теми: Студент обирає тему із запропонованого переліку, що корелює зі змістом практичних занять.
2. Підготовка матеріалів: Здійснюється пошук літератури та актуальної статистики. Результатом є текст виступу (3–5 сторінок) та мультимедійна презентація.
3. Захист: Публічний виступ під час практичного заняття (регламент — до 5 хвилин).

Форми контролю та критерії оцінювання:

Контроль за виконанням самостійної роботи здійснюється через:

- перевірку індивідуальних навчальних завдань, есе та звітів;
- результати онлайн-тестування у системі moodle;
- захист реферативних повідомлень та участь у професійних дискусіях;
- короткі співбесіди та опитування під час практичних занять.

Критерії оцінювання:

1. Рівень засвоєння теоретичного матеріалу та володіння термінологією.
2. Ступінь самостійності та критичного підходу до аналізу джерел.
3. Якість оформлення результатів та здатність аргументовано відповідати на запитання.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ

Практичне заняття № 1 - Сутність туризму як суспільного явища та еволюція світового туризму:

1. Історичні етапи розвитку туризму: від античності до сучасності.
2. Феномен Гранд-туру: як формувалися перші туристичні традиції Європи.
3. Томас Кук — архітектор організованого туризму: перші пакетні тури та залізничні мандрівки.
4. Виникнення організованого туризму у Великій Британії.
5. Вплив індустріалізації на становлення масового туризму.
6. Розвиток морських круїзів: від трансатлантичних лайнерів до сучасних «плавучих міст».
7. Еволюція туристичних мотивів: від паломництва до лайфстайл-подорожей
8. Трансформація паломництва у релігійний туризм (приклад Шляху Святого Якова в Іспанії).
9. Вплив авіації та лоукост-моделей (Ryanair, Wizz Air) на демократизацію подорожей.
10. Соціальна роль туризму: інклюзивність та доступне середовище у Скандинавських країнах.
11. Еволюція концепції «відпочинку» від античності до епохи цифрового детоксу.
12. Культурний шок та адаптація: туризм як засіб міжкультурної комунікації.
13. Постковідна ера: як змінилася філософія туризму у 2020-х роках.
14. Вплив глобалізації на розвиток світового туризму.
15. Роль транспорту в розвитку міжнародного туризму.

Практичне заняття № 2 - Професійна діяльність у туристичній галузі: види туризму та туристичні ресурси:

1. Професійні компетентності менеджера туризму.
2. Особливості роботи гіда-перекладача.
3. Роль туристичних ресурсів у формуванні спеціалізованих турів
4. Робота туроператора і турагента: відмінності та функції.
5. Роль цифрових навичок у туристичній професії
6. Оздоровчий туризм у країнах Центральної Європи (термальні курорти Угорщини та Чехії).
7. Сільський зелений туризм: досвід австрійських та польських фермерських господарств.
8. Темний туризм (Dark Tourism): етичні аспекти та світові приклади (Чорнобиль, Аушвіц).
9. Гастрономічний туризм як бренд території (приклад Провансу, Франція, або Тоскани, Італія).
10. Пригодницький туризм: організація експедицій у Непалі та Патагонії.

11. Діловий туризм (MICE): роль Сінгапуру та Дубаю як глобальних хабів.
12. Подієвий туризм: вплив Олімпійських ігор та карнавалів на економіку міст (Ріо-де-Жанейро).
13. Космічний туризм: сучасний стан та перспективи професії гід-космонавта.
14. Спортивний туризм: розвиток гірськолижних кластерів Альп та Піренеїв.
15. Медичний туризм: чому Туреччина та Південна Корея стали лідерами галузі.

Практичне заняття № 3 – Туристсько-рекреаційні ресурси, їх класифікація та оцінка:

1. Класифікація природних туристичних ресурсів.
2. Природні ресурси ЮНЕСКО: методика оцінки цінності об'єктів для світового туризму.
3. Рекреаційний потенціал гірських територій (на прикладі Карпати).
4. Бальнеологічні ресурси світу: класифікація мінеральних вод та лікувальних грязей.
5. Оцінка кліматичних ресурсів для туризму та їх вплив на сезонність туристичних потоків.
6. Культурно-історичні ресурси як фактор розвитку туризму (на прикладі Стародавній Єгипет).
7. Водні ресурси та їх значення для рекреації.
8. Методики оцінювання туристичних ресурсів.
9. Туристична привабливість природних парків.
10. Урбаністичні ресурси туризму (на прикладі Париж).
11. Роль біорізноманіття у розвитку екотуризму.
12. Оцінка естетичної привабливості ландшафтів: японська модель споглядання природи.
13. Проблема антропогенного навантаження на природні пам'ятки (приклад Галапагоські острови).
14. Антропогенні туристичні ресурси: тематичні парки як туристичні магніти (Disneyland, Europa-Park).
15. Світовий океан як рекреаційний ресурс: потенціал Великий Бар'єрний риф.

Практичне заняття № 4 - Індустрія туризму та її структура:

1. Системний підхід до структури індустрії туризму та взаємодія основних секторів, зокрема транспорту, розміщення, харчування і дозвілля.
2. Глобалізація готельного сектору на прикладі стратегій експансії міжнародних мереж, таких як Marriott International, Hilton та Accor.
3. Еволюція авіаперевезень від національних перевізників до лоукост-моделей та їхній вплив на доступність туристичних дестинацій.

4. Швидкісний залізничний транспорт як чинник розвитку внутрішнього туризму на прикладі Shinkansen та країн Європейський Союз.
5. Економічні та логістичні особливості круїзної індустрії з урахуванням управління та обслуговування великих круїзних лайнерів.
6. Гастрономічний сектор як інструмент брендингу територій із впливом зірок Michelin Guide та автентичної кухні на вибір подорожей.
7. Туристичні кластери як форма територіальних об'єднань для підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку.
8. Інфраструктура курортних регіонів із акцентом на планування та розвиток сервісних зон у прибережних і гірських територіях.
9. Народні промисли та сувенірний бізнес як елемент використання етнокультурних ресурсів у комерціалізації туристичного продукту.
10. Цифрова трансформація індустрії туризму з урахуванням впливу Big Data, штучного інтелекту та мобільних застосунків на поведінку туристів.
11. Глобальні системи бронювання та роль платформ Amadeus IT Group, Sabre Corporation і Travelport у забезпеченні міжнародних продажів.
12. Протиставлення турагентств і онлайн-сервісів із аналізом стратегій виживання традиційного посередництва в умовах розвитку Booking.com та Airbnb.
13. Анімація та рекреаційний менеджмент у контексті організації дозвілля в готельних комплексах Туреччина та Єгипет.
14. Музеї та виставкові центри як центри тяжіння у мегаполісах із урахуванням ролі ділового та культурного туризму.
15. Страхування та юридичний захист у туристичній індустрії з аналізом міжнародних стандартів безпеки та особливостей виплат у кризових ситуаціях.

Практичне заняття № 5 - Турпродукт, як комплекс туристичних послуг:

1. Компонентна структура турпродукту та взаємозв'язок основних послуг, таких як транспорт і проживання, із додатковими сервісами.
2. Життєвий цикл туристичного продукту з аналізом етапів від впровадження дестинації на ринок до її насичення та занепаду.
3. Методологічні підходи до проектування турпродукту, що охоплюють маркетингове дослідження попиту та апробацію маршруту.
4. Особливості системи All Inclusive з урахуванням структури пакетного туру та економічних аспектів організації послуги «все включено».
5. Динамічне пакетування в туризмі як сучасна технологія, що дозволяє клієнту самостійно формувати комплекс послуг у реальному часі.
6. Психологічні аспекти споживання в туризмі, які пояснюють орієнтацію сучасного мандрівника на емоції та враження.
7. Диференціація турпродукту за віковими групами з порівняльним аналізом потреб покоління Z та бeбі-бумерів.

8. Luxury travel та ексклюзивні турпродукти як сегмент ринку з особливими підходами до обслуговування і формування програм для VIP-клієнтів.

9. Використання нематеріальної культурної спадщини як основи турпродукту на прикладі традицій, ремесел і фестивалів у практиці ЮНЕСКО.

10. Брендінг національного турпродукту через стратегії просування країн на світовому ринку на прикладі «Incredible India» та «France.fr».

11. Екологічний турпродукт та принципи його створення і сертифікації у межах заповідних територій.

12. Комбіновані транскордонні тури як форма організації подорожей із урахуванням логістики в межах Шенгенської зони.

13. Інноваційні підходи до створення екскурсійного продукту із застосуванням VR та AR технологій, квест-екскурсій і сторітелінгу.

14. Стандартизація та сертифікація туристичних послуг у контексті європейського досвіду забезпечення якості та безпеки.

15. Роль маркетингових комунікацій у просуванні турпродукту з урахуванням як традиційної реклами, так і впливу тревел-блогерів.

Практичне заняття № 6 - Основні принципи формування туристичних маршрутів:

1. Особливості проектування транс'європейських веломаршрутів мережі EuroVelo та вимоги до їх інфраструктури.

2. Розробка тематичних винних маршрутів із урахуванням досвіду Молдова та Грузія.

3. Система екологічного маркування та забезпечення безпеки туристичних стежок у національних парках США.

4. Оптимізація логістики туристичних маршрутів кільцевого та радіального типу.

5. Формування культурних маршрутів у межах програм Рада Європи як інструмент об'єднання історичної спадщини різних країн.

6. Особливості створення екскурсійних програм для дітей та молоді з урахуванням вікових потреб.

7. Використання інтерактивних та ігрових форматів, зокрема квестів, у сучасних міських маршрутах.

8. Застосування VR та AR технологій у процесі розробки віртуальних туристичних маршрутів.

9. Проектування безбар'єрних туристичних маршрутів для маломобільних груп населення.

10. Формування маркетингової концепції маршруту через створення назви та легенди на прикладі Романтична дорога.

11. Загальні принципи формування туристичних маршрутів з урахуванням їх структури та логіки побудови.

12. Роль транспортної доступності як ключового чинника ефективного планування туристичних маршрутів.

13. Особливості організації маршрутів культурного туризму на прикладі Італія.

14. Розробка екологічних та активних туристичних маршрутів як складової сталого туризму.

15. Використання геоінформаційних технологій у плануванні та управлінні туристичними маршрутами.

Практичне заняття № 7 – Організація туристичної діяльності:

1. Франчайзингові моделі у туристичному бізнесі з аналізом їх переваг і потенційних ризиків для малого підприємництва.

2. Порівняльний аналіз правового регулювання туристичної діяльності в Україні та країнах Європейського Союзу.

3. Функціонування національних туристичних організацій (ДМО) як інструменту управління туристичними дестинаціями.

4. Принципи сталого туризму та підходи до організації бізнесу з мінімальним впливом на довкілля.

5. Управління якістю туристичних послуг через систему роботи з відгуками, скаргами та клієнтським досвідом.

6. Формування професійної етики та корпоративної культури у діяльності туристичних компаній.

7. Договірні відносини туроператорів із засобами розміщення, включаючи моделі співпраці типу аллотмент, комісія та едит.

8. Організація рекламних турів (fam-trips) і прес-турів як інструментів просування туристичних продуктів.

9. Підготовка та розвиток кадрового потенціалу в туризмі з акцентом на гідів, супроводжуючих та менеджерів.

10. Цифрова трансформація туристичних підприємств через впровадження CRM-систем і автоматизацію процесів продажу.

11. Організаційно-правові форми функціонування туристичних підприємств та їх вплив на ефективність діяльності.

12. Ліцензійні вимоги та державні механізми контролю туристичної діяльності.

13. Державна політика та інструменти регулювання розвитку туристичної галузі.

14. Особливості функціонування туристичних агенцій і специфіка їх ролі на ринку послуг.

15. Міжнародне співробітництво та роль професійних асоціацій у розвитку туристичної індустрії.

Практичне заняття № 8 - Ціноутворення в туризмі:

1. Основні фактори, що визначають формування ціни на туристичний продукт.

2. Підходи та методи ціноутворення у сфері туризму.

3. Динамічне ціноутворення як сучасна модель управління цінами в туристичній індустрії.

4. Вплив сезонності на рівень цін і формування туристичних потоків.
5. Цінова конкуренція на туристичному ринку та її вплив на поведінку компаній.
6. Значення витратної складової у процесі формування вартості турпродукту.
7. Особливості ціноутворення у готельному бізнесі з урахуванням попиту на розміщення.
8. Вплив співвідношення попиту і пропозиції на встановлення цін у туризмі.
9. Психологічні механізми ціноутворення та їх вплив на вибір споживача.
10. Специфіка формування цін у сегменті бюджетного туризму.
11. Використання стратегії Revenue Management у готельному бізнесі для гнучкого регулювання цін протягом доби.
12. Формування вартості авіаперевезень під впливом паливних витрат і ринкового попиту.
13. Вплив податкових інструментів, зокрема туристичного збору, на ціну туристичних послуг у європейських містах.
14. Демпінг у туристичній галузі як економічне явище, його причини та наслідки для ринку.
15. Порівняння стратегій раннього бронювання та «гарячих» турів з позиції вигоди для туриста і туристичних компаній.

Практичне заняття № 9 - Безпека туристичних подорожей:

1. Базові принципи забезпечення безпеки туристів під час подорожей.
2. Медичне страхування як ключовий елемент захисту туриста за кордоном.
3. Класифікація ризиків у туризмі та методи їх попередження і мінімізації.
4. Особливості безпеки в екстремальних видах туризму, зокрема альпінізмі, дайвінгу та рафтингу.
5. Захист персональних даних туристів у цифровому середовищі під час подорожей.
6. Специфіка подорожей до країн із підвищеним рівнем небезпеки та рекомендації для туристів.
7. Роль державних органів у формуванні системи безпеки туристичної діяльності.
8. Забезпечення безпеки пасажирів під час авіаперельотів.
9. Організація туристичної безпеки на прикладі Японія.
10. Алгоритми дій туристів у надзвичайних ситуаціях під час подорожей.
11. Участь консульських установ у захисті прав і безпеки громадян за кордоном.
12. Харчова безпека в туризмі та впровадження міжнародних стандартів системи НАССР.

13. Страхування туристів від нещасних випадків і скасування подорожей у міжнародній практиці.

14. Кризовий менеджмент у туристичних компаніях у разі природних катастроф або надзвичайних подій.

15. Психологічна безпека туристів і способи запобігання шахрайству в популярних туристичних DESTИНАЦІЯХ.

Практичне заняття № 10 - Формування міжнародної туристської політики:

1. Сутність міжнародної туристичної політики та її роль у розвитку глобального туризму.

2. Вплив діяльності Всесвітньої туристичної організації на формування світового туристичного ринку.

3. Туристична політика Європейський Союз як модель регіонального регулювання галузі.

4. Значення Шенгенської угоди у стимулюванні міжнародної мобільності туристів.

5. Екологічні ініціативи Європейський Союз, зокрема політика Green Deal, та їх вплив на туристичну сферу.

6. Особливості державного регулювання туризму у США.

7. Моделі розвитку туристичної галузі в Китаї від внутрішнього ринку до міжнародної експансії.

8. Політика залучення іноземних інвестицій у туризм на прикладі Таїланд та В'єтнам.

9. Вплив міжнародних санкцій на зміну географії туристичних потоків.

10. Програми ЮНЕСКО зі збереження культурної спадщини як інструмент міжнародного іміджу держав.

11. Розвиток круїзного туризму в країнах Чорноморського регіону як приклад міжнародного співробітництва.

12. Наслідки Брекзиту для туристичних зв'язків між Великою Британією та ЄС.

13. Національні стратегії розвитку туризму на прикладі програми Vision 2030.

14. Туризм як інструмент реалізації політики "м'якої сили" у міжнародних відносинах.

15. Політика відновлення туристичної галузі після криз та роль міжнародних угод у цьому процесі.

Практичне заняття № 11 - Міжнародні, регіональні та національні показники розвитку туризму:

1. Система основних показників оцінювання розвитку туризму на міжнародному та національному рівнях.

2. Індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму (ТТСІ), розроблений Світовий економічний форум, як інструмент порівняння країн.

3. Аналіз міжнародних туристичних потоків та їх вплив на економічний розвиток держав.
4. Дослідження статистики туристичних прибуттів і доходів за даними Всесвітня туристична організація.
5. Оцінювання внеску туризму у валовий внутрішній продукт країни.
6. Використання супутнього рахунку туризму (TSA) для вимірювання економічного значення галузі.
7. Методологічні підходи до розрахунку туристичного мультиплікатора в економіці.
8. Аналіз туристичного балансу країни як показника співвідношення доходів і витрат у сфері туризму.
9. Основні показники ефективності готельного бізнесу, зокрема рівень заповнюваності та дохід на номер.
10. Проблема надмірного туризму (overtourism) та методи її регулювання на прикладі Венеція і Амстердам.
11. Демографічні характеристики сучасного туриста та їх вплив на структуру попиту.
12. Використання статистичних методів і цифрових технологій для аналізу та прогнозування туристичних потоків.
13. Динаміка розвитку міжнародного туризму в умовах глобалізаційних процесів.
14. Регіональні особливості розвитку туристичної індустрії в різних країнах світу.
15. Вплив туризму на зайнятість населення та формування ринку праці.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПРОМІЖНОГО:

1. Туризм як сфера господарської діяльності. Третинний сектор економіки.
2. Туризм як вид соціокультурної та рекреаційної діяльності.
3. Організація туризму і його сутність.
4. Історія розвитку міжнародного та вітчизняного туризму.
5. Туризм, як соціально-економічна система.
6. Функції туризму.
7. Поняття туристичної послуги і туристичного продукту
8. Суспільно-соціальні характеристики туристичної діяльності.
9. Туризм, як система статистичних понять і визначень.
10. Значення туризму для розвитку туристичного регіону.
11. Класифікація туризму.
12. Мотивація туристичних потреб людини.
13. Форми та види туризму.
14. Класифікація туризму за спрямованістю туристичних потоків, за охопленням території, за терміном подорожі, за сезонністю.
15. Класифікація туризму за ступенем організованості, за

демографічним та соціальним складом учасників подорожі, за формою організації подорожі та обслуговування, за засобом пересування, за метою подорожі.

16. Соціопсихологічні аспекти туризму.
17. Класифікація видів туризму, принципи класифікації.
18. Термінологія і понятійний апарат туризму.
19. Туристичний продукт.
20. Суб'єкти туристичної діяльності.
21. Міжнародні туристичні організації.
22. Культурно-історичне та соціально-економічне значення туризму у розвитку суспільства.
23. Фактори розвитку туризму.
24. Фактори залучення (що спонукають до подорожі) та фактори розподілу і диференціації попиту (що впливають на вибір місця подорожі).
25. Умови розвитку туризму: природно-географічні, історико-політичні, соціально-економічні, демографічні.
26. Професійна етика у туристичній діяльності. Фактори успішності спілкування з клієнтом.
27. Зовнішні та внутрішні умови розвитку туризму.
28. Поняття туристичної послуги, її соціально-економічна характеристика
29. Класифікація маршрутів і турів.
30. Класифікація туристичних підприємств.
31. Класифікація туристичного обслуговування.
32. Поняття туристичної індустрії
33. Статистика туризму: методологія розрахунків та показники розвитку міжнародного туризму. Основні показники, які включені в статистику туризму.
34. Геопросторова модель туризму.
35. Поняття і види туристичної політики.
36. Міжнародні туристичні організації.
37. Напрями діяльності ЮНВТО.
38. Національна туристична організація.
39. Поняття і основні цілі державного регулювання туристичної діяльності.
40. Державно-приватне партнерство у туризмі.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (Іспит)

1. Туризм як сфера господарської діяльності.
2. Основні поняття та визначення в туризмі.
3. Функції туризму в суспільстві.
4. Умови розвитку туризму.
5. Туристичний продукт та його складові.
6. Сегментація ринку туристичних послуг.
7. Соціально-економічне значення сфери послуг.

8. Споживачі й виробники туристичних послуг.
9. Ресурси туризму.
10. Мотивація та потреби споживачів.
11. . Класифікація туризму.
12. Класифікація маршрутів та турів.
13. Класифікація туристичного обслуговування.
14. Класифікація туристичних підприємств.
15. Типи туристів.
16. . Статистика туризму.
17. Метрологічна структура туризму.
18. Мультиплікативний ефект туризму.
19. Сталий розвиток туризму та дестинацій
20. Періодизація світового туризму.
21. Туристична справа в Європі та Україні.
22. Розвиток туризму на сучасному етапі.
23. Міжнародні туристичні організації та співробітництво в галузі туризму.
24. Туристична політика: визначення та значення.
25. Всесвітня туристична організація.
26. Туристичні прибуття: їх структура.
27. Інтеграція та глобалізація в туризмі
28. . Структура управління туристичною сферою в Україні.
29. Установи та організації управління туризмом в Україні.
30. Сучасний стан та перспективи розвитку туризму.
31. Програми розвитку туризму.
32. Організаційно-правовий механізм регулювання туристичної діяльності.
33. Соціальний механізм регулювання.
34. Економічний механізм регулювання.
35. Екологічний механізм регулювання.
36. Транскордонне співробітництво.
37. Ліцензування в туризмі.
38. Сертифікація та стандартизація в туризмі.
39. Порядок надання туристичних послуг.
40. Правила проведення екскурсійної діяльності.
41. Ліцензування та сертифікація транспортних перевезень.
42. Сертифікація закладів готельного та ресторанного господарства.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТА

Оцінювання знань здобувачів вищої освіти під час семінарських і практичних занять та виконання індивідуальних завдань проводиться за такими критеріями:

1. Схема поточного та підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти.

№ мод улю	Змістовий модуль	Форма контролю	Кількість заходів	Оцінка		Сума	
				min	max	min	max
Основи туризму	1. Туризм як вид господарської діяльності	Аудиторна робота в т.ч.					
		- тестування	2	2	3	4	6
		- контрольні роботи	1	2	3	1	3
		- реферати	2	2	3	4	6
		- доповіді	2	1	2	2	4
	<i>Разом</i>				11	19	
	2. Технологічні основи туристичної діяльності	Аудиторна робота в т.ч.					
		- тестування	2	2	3	4	6
		- контрольні роботи	2	2	3	4	6
		- реферати	1	1	2	1	2
- доповіді		2	2	3	4	6	
<i>Разом</i>				13	20		
3. Міжнародна співпраця в галузі туризму	Аудиторна робота в т.ч.						
	- тестування	1	2	3	2	6	
	- контрольні роботи	2	2	3	4	6	
	- реферати	1	2	3	2	3	
	- доповіді	2	2	3	4	6	
<i>Разом</i>				12	21		
Всього по навчальній дисципліні						36	60

2. Рейтингова оцінка з дисципліни та схема поточного та заключного контролю знань здобувачів вищої освіти.

№ п/п	Види контролю	Мінімальна оцінка	Максимальна оцінка
1	Поточний	36	60
2	Заклучний	24	40
Всього		60	100

3. Студентам можуть нараховуватись додаткові заохочувальні бали за виконання робіт, непередбачених робочою навчальною програмою

Шкала оцінювання за наукову роботу

№ п/п	Вид наукової роботи	Кількість балів
1	участь в міжнародній конференції	10
2	участь у всеукраїнській конференції	10
3	участь у університетській конференції	10
4	публікація статті в міжнародному виданні	20
5	публікація статті в фаховому виданні України	15
6	публікація статті в студентському збірнику праць	10
7	участь у I етапі Всеукраїнської студентської олімпіади	20
8	участь у II етапі Всеукраїнської студентської олімпіади	25
9	перемога у I етапі Всеукраїнської студентської олімпіади	25
10	перемога у II етапі Всеукраїнської студентської олімпіади	30
11	участь у I турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт	20
12	участь у II турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт	25
13	перемога у I турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт	25
14	перемога у II турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт	30
15	участь у інших конкурсах наукових робіт, проектів	20
16	перемога у Всеукраїнському студентському конкурсі наукових робіт, проектів, у інших конкурсах наукових робіт, проектів	25
17	робота в студентському науковому гуртку	10

4. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти, та шкала оцінювання

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для іспиту
90 - 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
75 - 81	C	
64 - 74	D	
60 - 63	E	задовільно
35 - 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бардаш С. В., Краєвський В. М. Статистика туризму : навчальний посібник. Київ : ЦП Компринт, 2022. 275 с.
2. Богдан Н. М., Писаревський І. М., Погасій С. О. Управління якістю туристських послуг : підручник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 340 с.
3. Грановська В. Г., Морозов О. В., Крикунова В. М., Морозова О. С. Туризм і природно-рекреаційний потенціал : словник-довідник. Одеса : Олді+, 2025. 108 с.
4. Гуменюк Г., Копилець Д., Дівнич О. Організація туристичних подорожей : навчальний посібник. Івано-Франківськ : ПНУ імені Василя Стефаника, 2025. 253 с.
5. Джинджоян В. В., Горожанкіна Н. А., Бойко З. В. Основи туризмознавства : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2023. 246 с.
6. Джинджоян В. В., Корнєєв М. В., Ходак О. В., Небаба Н. О. Економіка та менеджмент міжнародного туризму : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2024. 376 с.
7. Кравцов С. С., Дрокіна Н. І. Менеджмент турбюро та організаторів подорожей : навчальний посібник. Донецьк : ДІТБ, 2012. 236 с.
8. Кручек О. А., Соляник С. Ф., Гордієнко С. І. Основи туризмології : навчальний посібник. Одеса : Олді+, 2025. 236 с.
9. Лиман С. І., Парфінєнко А. Ю., Посохов І. С. Історія туризму : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2025. 372 с.
10. Любіцева О. О. Основи туризмознавства : навчальний посібник. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2025. 151 с.
11. Мелконян Д. В., Яворська В. В. Статистика в туризмі : навч. посіб. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 195 с.
12. Миронов Ю. Б. Основи туризмознавства : навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2024. 156 с.
13. Несторишен І., Рудніченко Є., Жовтані Р. Стандартизація, сертифікація та ліцензування як інструменти державного регулювання якості туристичних та готельно-ресторанних послуг в Україні. *Development Service Industry Management*. 2026. Вип. 1. С. 8-16. URL: [https://doi.org/10.31891/dsim-2026-13\(1\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2026-13(1))
14. Організація туризму : навчальний посібник / уклад. О. М. Перепелюк. Умань : Сочінський М. М., 2022. 128 с.
15. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : закон України від 09.01.2025 № 4196-IX ; станом на 12 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>.
16. Про туризм : закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР ; станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text>

17. Світлична В. Ю., Александрова С. А. Економіка туризму : підручник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. 167 с.
18. Світовий туризм : конспект лекцій / уклад. А. Л. Помаза-Пономаренко. Харків : НУЦЗУ, 2020. 150 с.
19. Смирнов І. Г., Любіцева О. О. Міжнародний туристичний бізнес і логістика в туризмі : навчальний посібник. у 2-х кн. Кн. 1. Міжнародний туристичний бізнес. Київ : Ліра-К, 2022. 288 с.
20. Теодорович Л. В. Основи туризмознавства : практикум. Львів : Магнолія, 2025. 117 с.
21. Тимчук С. В. Словник термінів з дисципліни «Основи туризмознавства». Умань: ВПЦ «Візаві», 2024. 110 с.
22. Управління якістю продуктів і послуг в туристичному та готельно-ресторанному бізнесі : конспект лекцій. у 2 ч. Ч. II : Система управління якістю в туризмі та ГРБ / уклад. Л. С. Стригуль. Харків : НТУ "ХПІ", 2025. 162 с.
23. Федорченко В. К. , Мініч І. М. Організація туризму в Україні: регіональні аспекти : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2021. 338 с.
24. Ходак О. В. Економіка туристичного підприємства : конспект лекцій. Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2024. 150 с.

3. Інформаційні ресурси

1. The World Tourism Organization (UN Tourism) is the United Nations: офіційна сторінка URL: <https://www.untourism.int/>
2. Верховна рада України. Офіційний веб портал. URL : <https://www.rada.gov.ua/>.
3. Державної Служби Статистики України Офіційний веб портал: URL : www.ukrstat.gov.ua
4. ДСТУ 4269:2003. Послуги туристичні. класифікація готелів. З поправкою (ІПС № 8-2004). Чинний від 2004-07-01. Вид. офіц. Київ : ДП «НДІ «Система», 2003. 16 с. URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/pdf/dstu_42692003._poslugi_turistich-3-476685.pdf.
5. Національна туристична організація України. URL: (NTO.UA) <https://nto.ua/statistics>

Навчальне видання

ОСНОВИ ТУРИЗМОЗНАВСТВА

методичні рекомендації

Укладачі: **Ключник** Альона Володимирівна
Галунець Наталія Іванівна

Формат 60×84 / 16 Ум. друк. арк.

Тираж 30 прим. Зам № ____

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490 від 20.02.2013 р